

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΓΚΑΙΤΕ ΩΣ ΛΥΡΙΚΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ¹

Ὅτε τὸ πρῶτον παρέστημεν πρὸ τοῦ κομφουῦ τούτου ἀκροατηρίου καὶ μετὰ τῆς ὀφειλομένης πρὸς τὸ σεμνὸν τοῦτο ἱδρυμα εὐλαθείας ἠτιςλογοῦμεν ὑποδεικνύοντες τὴν ἐκλογὴν τῶν θεμάτων, ἅτινα πρέπει ν' ἀποτελεῶσι καθ' ἡμᾶς τὴν βάσιν τῶν δημοσίων τοῦ Συλλόγου διαλέξεων, μεταξὺ ἄλλων ἐλέγομεν ὅτι χάρισμα ὄντως ἐπίφθονον τῶν προνομιούχων ἐν τῷ κόσμῳ τῆς ἐπιστήμης πνευμάτων εἶνε ἅφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἀπλοπρόησις ζητημάτων προσιτῶν μόνον εἰς τοὺς εἰδικῶς περὶ κύκλον τινὰ ὠρισμένων μελετῶν διατρίβοντας καὶ ἔχοντας ἀπὸ κεκτημένων πεποιθήσεων καὶ ἰδιοκτητῶν συμπερασμάτων νὰ διίδωσι τὸ φωτεινὸν σημεῖον, πρὸς ὃ φέρεται ὁ νοερὸς δάκτυλος τοῦ δημοσίου ἀγορεύοντος, ἅφ' ἑτέρου δὲ ἡ εἰς ἀφθαστον ἐπιστημονικοῦ ὕψους περιωπὴν ἀναγωγὴ τετριμμένων κατὰ τὸ φαινόμενον ἰδεῶν καὶ κοινοτάτων πραγμάτων— δι' ὧν ὅμως ὁ ἐπιστήμων δημιουργὸς ἔχει ν' ἀποκαλύψῃ ἡμῖν νέας ἀπόψεις ἀντιλήψεως τοῦ περὶ ἡμᾶς κόσμου ἐν ταῖς ἀπλουστάταις αὐτοῦ λεπτομερείαις, νέον ὀρίζοντα ἐκτιμήσεως τῶν περὶ ἡμᾶς συμβαινόντων. Ἀλλὰ τὸ χάρισμα τοῦτο εἶνε κατὰ τοιοῦτον ἐπίφθονον παρὰ πλείστοις, ἰδίᾳ δὲ παρὰ τῷ ἀπασχολήσονται ὑμᾶς κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην, καθ' ὅσον φαίνεται καὶ εἶνε πράγματι δυσεπίκτητόν εἰ μὴ ἐγγενές, εἰς δὲ τοὺς κοινοὺς τῶν θνητῶν ἐπιβάλλεται ἡ προτίμησις ἐκείνων πρὸ πολλοῦ τῶν ἀντικειμένων, ὧν τὴν ἐξακρίβωσιν, ἢ τὴν ἐξ ἰδίας κλίσεως εὐάρεστον μελέτην ἐπεδίωξαν ἐκ τύχης ἢ εὐεξηγήτου τῶν πραγμάτων φορᾶς.

Καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, οὓς ἡ κλασικὴ παιδεία ἐκτρέφει κατὰ θεῖαν τῶν ἱστορικῶν ἡμῶν πραγμάτων οἰκονομίαν ἀνέκαθεν καὶ μέχρι σήμερον, δὲν εἶνε βεβαίως ἄπορον ὅτι, μεταβαίνοντες εἰς ξένας καὶ πεπολιτισμένας χώρας χάριν συμπληρώσεως τῶν ἡμετέρων μελετῶν, μοιραίως ἐλκυόμεθα, πρόσθετοι ἤδη ὄντες, ὑπὸ τῆς φιλολογικῆς αἵγλης τῶν μεγάλων τῆς Ἑσπερίας ἐθνῶν καὶ ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ προπαιδείαν τῆς ἐν τῇ ξένῃ γλώσσῃ μορφώσεως καὶ τοῦ καταρτισμοῦ ἡμῶν ἢ μετ' ἀγάπης καὶ αὖξοντος ἐνθουσιασμοῦ ἀνεύρεσις τῶν πρόγο-

¹ Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ τῇ 10ῃ Μαρτίου 1894.

νικῶν διδαγμάτων ἐν ταῖς θαυμασταῖς σελίδι τῆς φιλολογίας τοῦ Ξενί-
ζοντος ἡμᾶς τόπου.

Ἐκθαμβοὶ τότε καταλαμβάνομεθα ὑπὸ τῆς ὀλονέν ἐνισχυμένης
ιδέας, μήτοι ἡ πατριος κληρονομία εἰς ἄλλους ὑπὸ τοῦ πανδαμάτορος
χρόνου ἐπιδικασθεῖσα ἐπερίσσευσε καὶ Κροίσους κατέστησε τοὺς βαρβά-
ρους παρ' ἡμῶν τέως ἀποκαλούμενους, μήτοι τὸ ξηρανθὲν ἤδη ἐν τῇ
ιδίᾳ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ ρεῖθρον, χρυσορρόαν παρεκτραπὲν ἀπετέλεσεν
ἀλλαχοῦ Νιαγάραν, καὶ—δείλαιοι ἡμεῖς!—μακρὰν ὁδὸν πορευόμενοι,
δὲν ἔχομεν τὴν ἐπιστήμην μόνην νὰ μυηθῶμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ πεισθῶ-
μεν ὅτι, ἔρημοι ἡμεῖς πάντων τῶν ἰδίων, βλέπομεν τοὺς ξένους κο-
σμουμένους μὲ τὰ τιμαλφῇ τῆς προγονικῆς ἡμῶν δόξης κειμήλια.

Αὖραν ἀττικὴν ἀναπνέομεν διατρέχοντες τὰς σελίδας τῆς γερμανι-
κῆς φιλολογίας, εὐνόητος δὲ εἶνε ἡ μετ' ἀγάπης προτίμησις αὐτῆς ἐκ
μέρους τῶν τροφίμων τῆς τευκτονικῆς ἐπιστήμης, οὐδὲ διαψεύδομεν
ἴσως τὰς προσδοκίας τοῦ φιλομούσου ἀκροατηρίου ἐὰν ὡς θέμα τῆς δια-
λέξεως ἡμῶν ταύτης ἐξελέξαμεν τὴν βραχεῖαν μὲν ἐπισκόπησιν τῆς
γερμανικῆς λογοτεχνίας ἀπὸ γενικωτέρας καὶ δὴ ἐθνικωτέρας ἀπόψεως,
λεπτομερεστέραν δὲ πῶς ἐκτίμησιν τοῦ Gothe ὡς λυρικοῦ ποιητοῦ,
καὶ τοῦτο διὰ ψυχολογικῆς κυρίως ἀναλύσεως

Τὸ ἔργον τοῦ Λέσσιγκ καὶ τῶν Δισκούρων τῆς γερμανικῆς ποιή-
σεως, Σχίλλερ καὶ Γκαίτε, ἔγκειται κυρίως εἰς τοῦτο, εἰς τὴν τεχνικὴν
δῆλον ὅτι παράστασιν τῆς φύσεως, ἐπεζήτησαν δὲ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ
μεγαλουργήματος τούτου ἐν μέσῃ ὁδῷ, ἣν εἶχον ἤδη προδιαγράψῃ δύο
προηγηθεῖσαι φιλολογίαι, ἡ κλασσικὴ τῶν ἡμετέρων προγόνων καὶ
ἡ ρωμαντικὴ τῆς πρωτοτύπου Ἀλβιῶνος. Οἱ γίγαντες ἐκεῖνοι συνέλα-
βον τὴν μεγαλεπήβολον ὄντως ιδέαν, πῶς νὰ μεθαρμόσωσιν εἰς τὰ
ἐθνικὰ ἥθη καὶ τὸ κρατοῦν γλωσσικὸν ἰδίωμα τὰς βαθυτέρας καὶ εὐγε-
νεστέρας ἅμα ιδέας, ἐνόμισαν δὲ ὅτι τὸ μορφωτικὸν τοῦτο καὶ κα-
θαρτικὸν τῆς ἐποχῆς των κατόρθωμα εἶδει νὰ ἀθλοθετηθῇ ἐπὶ τῆς
σκηνῆς, ἥτις διὰ συμβόλων ἀποτείνεται ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ψυχὴν
τοῦ λαοῦ, δν ἐσκόπουν νὰ καταστήσωσι φορεὰ ὡς πλείστου ἰδανικοῦ,
διότι δικαιοτάτα ἐφρόνουν ὅτι, μόνον τὸ ἰδεῶδες μεγαλύνει τὰ ἔθνη,
μόνον τὸ ἰδανικὸν εἶνε ἄξιος σκοπὸς τῆς φιλολογικῆς ἀναγεινήσεως,
ἧς ἀξιώτατα ἐπρωτοστάτουν.

Ἄγνοεῖ ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ τὴν ζωηφόρον τρεφὴν, ἥτις ἐμέ-
στωσε τὸ πνεῦμα τοῦ δαιμονίου τῆς Βρεττανίας δραματούργου, ἀλλ' ἡ

ιστορία τῆς γερμανικῆς φιλολογίας ἐκθέτει ἡμῖν σαφέστατα ὅτι οἱ γεννήτορες αὐτῆς περιέλαβον διὰ τῆς διανοίας ὅλον τὸν γαλήνιον τῆς ἡμετέρας ἀρχαιότητος κόσμον, ὅλην τὴν ἀχλὺν τῆς μεσαιωνικῆς ζυμώσεως ὅλην τὴν πνευματικὴν τοῦ νεωτέρου κόσμου κίνησιν.

Ὁ Λέσσιγκ ἐξαπτίσθη εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὅσον οὐδεὶς ἴσως ἢ ὀλίγιστοι βεβαίως τῶν ὀνητῶν, πρῶτος δ' αὐτὸς ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς γαλλικῆς μίμησης καὶ ἐξέθαψε καὶ ἐπέδειξεν εἰς τὸν κόσμον τὸν θησαυρὸν τῆς σαιξπηρείου δραματουργίας, προελείανε δ' οὕτω τὸ ἔδαφος εἰς τοὺς δύο μεγάλους αὐτοῦ διαδόχους καὶ τελειωτὰς τοῦ γερμανικοῦ δράματος. Τὸ ἐθνικὸν μεγαλεῖον διεῖδον ἐξυμνούμενον καὶ λαμπρυνόμενον συντρεῖς ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ τῇ ἀγγλικῇ ποιήσει, τὴν γλυκυτάτην τῆς πατρικῆς δόξης μελωδίαν ἐνωτίσθησαν ἀναπεμπομένην ἀπὸ τῶν χορδῶν τῶν τε Ἑλλήνων τραγικῶν καὶ τοῦ Ἀγγλου.

Ἀνυπέρβλητα διὰ πᾶν μέτριον πνεῦμα, δυσυπέρβλητα καὶ δι' αὐτοὺς ἔτι ὑπῆρξαν τὰ ἀλλεπάλληλα προσκόμενα τὰ ἐπιπροσθούντα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πρωτοφανοῦς ἔργου. Εἶχον γὰρ συμπλήρωσι σκηνὴν ἐθνικὴν, ἐν ᾗ τὸ κράτος τὸ γερμανικὸν εἶχε θρυμματισθῇ ἀνέκαθεν καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰς μικρὰ κρατεῖδια, εἰς πόλεις μᾶλλον καὶ πολίχνας ἔτι, διεκδικούσας ὀντότητα πολιτικὴν καὶ δι' ἀποκλειστικωτάτης ἀποκεντρώσεως ματαιούσας τὴν εὐρυτέραν κυκλοφορίαν οἷας δῆποτε ιδέας, τεινούσης γὰρ συσσωματώσῃ τὰ κεχωρισμένα τοῦ ἔθνους ἐκείνου μέλη. Ἡ ἐξωτερικὴ τοῦ ἐθνικοῦ βίου μορφή ἦν ποικιλωτάτη καὶ ἥκιστα ἐνιαία, ἐντεῦθεν δὲ ἡ τέχνη δὲν θὰ καθίστατό ποτε ἱκανὴ γὰρ ἀποδοῦναι τὸ κάτοπτρον τοῦ βίου τούτου, ὃν εἶχε κατόπιν γὰρ μεθαρμόσῃ ἐπιτηδεύως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς φύσεως. Ναὶ μὲν ἡ πρὸς τοὺς τύπους προσήλωσις τοῦ μοναχικοῦ βίου εἶχεν ἤδη χαλαρωθῇ διὰ τῆς Μεταρρυθμίσεως, καὶ μὲν τὰ πανεπιστήμια εἰσηγοῦντο ἀπὸ πολλοῦ ἤδη συστηματικὴν παιδείαν, ἀλλ' ἀκριβῶς ὥς ἐκ τούτου ἤρχισεν ἀναπτυσσόμενος ὁ σκληροτράχηλος ἐκείνος δογματισμός, ὃν μάτην κατεπολέμησεν ὁ αἰὼν ἐκείνος, ὁ διὰ τὴν ἀπλοποίησιν καὶ διάδοσιν τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν φιλοσοφικῶν διδαγμάτων αἰὼν τοῦ φωτισμοῦ, Aufklärungsperiode, προσφυῶς ἐπονομασθεῖς. Φανερωτάτη εἶνε μάλιστα ἡ ἔνεκα τῆς καταστάσεως ταύτης ἐπιφυλακτικότης τῶν ποιητῶν ἐκείνων εἰς τὰ πρῶτα αὐτῶν ἔργα. Ὁ Goethe π. χ. ἐνεφανίσθη εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον, διὰ τοῦ Βερθέρου, ἔργου, τὸ ὁποῖον ἔμεινε σχεδὸν ἀπαράκλητον τότε ἐν Γερμανίᾳ, συνεκίνησε δὲ βαθύτατα τὴν Γαλλίαν, ἀνεγνώσθη δὲ καὶ ἐθαυμάσθη καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Ναπολέοντος. Καὶ αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ τὸ ἔργον ἀνήκει εἰς λίαν περιορισμένον κύκλον

αίσθημάτων, καὶ διὰ τοῦτο ἔπρεπεν ἴσως νὰ εἰσδύσῃ εἰς πᾶσαν γερμανικὴν καρδίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἄλλ' ὅ,τι δὲν κατάρθωσε τὸ τραγικώτατον ἐκεῖνο εἰδύλλιον τοῦ ἀπεγνωσμένου ἔρωτος παραδόξως ἐπέτυχεν ἄλλο νεανικὸν ἐπίσης τοῦ μεγάλου ποιητοῦ ἔργον, ὁ *Götz von Berlichingen*, ὃν ἐπρόφθασε νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ ἐπαινέσῃ ὁ γαλλικώτατος τὸ φρόνημα Φρειδερίκος ὁ μέγας.

Ἀλλὰ καθαπτόμενος ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀνὴρ τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας πῶς δὲν ἐβλεπεν ἢ πῶς δὲν ἐμάνθανε παρὰ τοῦ μεγαλοφυοῦς φίλου του Βολταίρου ὅτι τὸ κράτος του δὲν εἶχεν ἀκόμῃ ἀποκτήσῃ μίαν πρωτεύουσαν, ἐν ἣ νὰ δράσῃ, ἐὰν ὑπῆρχεν ἤδη ἢ ἂν τότε ἐγεννᾶτο, μέγας τις ποιητής, ὡς ἔδρασεν ὁ ἄλλως ἄγνωστος Σαιξπηρος ἐν Λονδίῳ, ἢ οἱ γάλλοι κλασσικοὶ ἐν Παρισίοις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ αὐλῇ; Πῶς δὲν ἔπηξε μίαν κἄν σκηνὴν ἐν τῇ ἀσῆμῳ τότε πρωτεύουσῃ τευ ὡς σκηνὴν ἐθνικὴν, ἐν ἣ ποιηταὶ—διότι οὐδεμία ἐποχὴ καὶ οὐδεὶς τόπος δύναται νὰ μεμφιμοιρήσῃ διὰ τὴν ἑλλειψιν ποιητῶν,—ἀδιάφορον ὅμως ὁποῖων—, ἐν ἣ λοιπὸν ποιηταί, ἡθοῦσται καὶ δημόσιον νὰ ζυμωθῶσι, νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπ' ἀλλήλους καὶ οὕτω νὰ προαγάγῃσι βαθμηδὸν εἰς μέσον, ὅ,τι τὸ ἔθνος ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ μέγα καὶ γενναῖον;

Ἡ ἑλλειψις τοιαύτης συγκεντρωτικῆς ἀποπείρας παρατηρεῖται καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ τῆς Γερμανίας βίῳ ὅσον καὶ ἐν τῷ φιλολογικῷ, ὡς δὲ συνέβαινε τὸ μαχμώτατον ἐκεῖνο ἔθνος ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας νὰ δορυφορῇ ξένας ἐν ἔργοις πρωτοβουλίας, οὕτω καὶ ἐν τῇ φιλολογίᾳ εἶχε μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐστραμμένην ὅλην τὴν προσοχὴν εἰς ξένα πρότυπα. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν οἱ τρεῖς ἀναμειβόμενοι δὲν εἶχον ἔτι ἐξεύρη τὸν τρόπον τῆς φιλολογικῆς τοῦ ἔθνους ἀναγεννήσεως, ἢ ἐπέστρεφον εἰς ἑαυτούς, ἐκ τῆς ἰδίας ἀρυόμενοι ἀντιληπτικῆς σφαίρας τὰ πρῶτα λαμπρὰ αὐτῶν συνθέματα, ἢ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μάλιστα τρεπόμενοι ἀρχαιότητα, ἀρχαιοπρεπῇ κατέλιπον ἡμῖν τεχνουργήματα.

Οὕτω δὲ βαθμηδὸν καὶ ἀνεπαίσθητως διαφαίνονται ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ πλαστικὴ τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως καθαρότης, ἢ καταπληκτικὴ ἄμα τοῦ τε ἀγγλικοῦ καὶ ἰσπανικοῦ δράματος ποικιλία καὶ ἡ πραγματικὴ σὺν τούτοις ἀτομικότης τοῦ γερμανικοῦ ἥθους, διότι ἀκριβῶς τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔδει νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν τῇ δημιουργουμένη φιλολογίᾳ. Καὶ ὧντος. Ἡ «Αἰμιλία Γαλόττη» τοῦ Λέσσιγκ, ὁ «Εγκμοντ» τοῦ Goethe καὶ ἡ «Μαρία Στούαρτ» τοῦ Schiller εἶνε ἔργα παρέλκοντά πως διὰ τῶν μεγάλων αὐτῶν χαρακτήρων ἀπὸ τῆς κανονικῆς ὁμαλότητος τοῦ ἰσπανικοῦ δράματος, ἢ σύνθεσις αὐτῶν ὑπολείπεται τῆς πολυτρόπου σαιξπηρείου τέχνης, ἀλλὰ συγγενάει τόσον

πολύ πρὸς τὴν κλασσικὴν τῶν ἐπεισοδίων οἰκονομίαν, ὥστε οὐδὲ παρὰ τῇ γαλλικῇ δραματουργίᾳ, ἥτις ἀπεκρυστάλλωσεν τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης, δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν παράλληλα τῆς συμμετρίας αὐτῶν πρότυπα.

Ἡ γερμανικὴ ποίησις ἐγκαινίζει νέαν περίοδον τῆς παγκοσμίου τέχνης, εἰς ἣν ἀποτυπῶν τὸν χαρακτῆρα τῆς νοήσεως. Οὐδὲ ἦν ἄλλως δυνατὸν. Ἡ κριτικὴ φιλοσοφία, ἡ ἀναταμεύουσα πᾶσαν τοῦ καθαροῦ λόγου ὑπόστασιν, ἡ διὰ τῶν ἀσφαλεστάτων αὐτῆς θεωριῶν ἐπιδράσασα ἐφ' ὅλου τοῦ ἔθνους, ἡ ἐνσαρκωθείσα ἐν τε τῷ ἠθικῷ καὶ πρακτικῷ αὐτοῦ βίῳ (διότι τί ἄλλο εἶνε τὸ ἔργον Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου εἰ μὴ ἡ πραγματωθεῖσα ἰδέα τοῦ καθήκοντος, ὡς διετύπωσεν αὐτὴν ὁ φιλόσοφος τῆς Καινιξβέργης;), ἦτο φυσικῶς ἀναπόδραστος νὰ χρωματίσῃ καὶ τὴν ποίησιν. Ἐντεῦθεν οἱ ποιηταὶ τῶν Γερμανῶν ἐποίησαν τὰ ἴδια ἔργα ἐν συνειδήσει, προϋποτεθειμένων κανόνων τῆς λογοτεχνικῆς κριτικῆς, γνωριμοτάτη δὲ παρίσταται ἐν αὐταῖς ἡ νικηφόρος πάλη ὑπὲρ τῶν ὑπαγορεύσεων τοῦ καλοῦ, τὰς ὁποίας Δίσχυλος τις λόγου χάριν ἡ Σαίξπηρ μόνον ὑπὸ τοῦ ἰδίου δαιμονίου ἐμπνεόμενοι καὶ εἰς αὐτὸ καὶ μόνον ὑπακούοντες ἐτήρησαν καὶ ἐπιδεικνύουσιν ἐν τοῖς ἀριστοτεχνήμασιν αὐτῶν. Αἰσθήματα ὄθεν καὶ διαθέσεις, ἐπώδυνα ἢ ἱλαρώτατα τῆς βιωτικῆς πείρας διδάγματα, ἀποφιλοῦνται εἰς ἐπιβλητικώτατα διανοήματα, ἀπαρεῖ δέ τις ὄντως, κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν τοῦ Goethe μάλιστα ἔργων, πότερον τὸν νοῦν ἢ τὴν καρδίαν ἡμῶν ἔχει εἰς τοὺς ὄνυχας αὐτοῦ καὶ σπαράττει ἀμειλίχτως ὁ τοῦ Ὀλύμπου αἰθεροβάμων αἰτός! Πλησμονήν, ἀδρότητα καὶ βρῆθος ἰδεῶν φέρει εἰς τὰ χεῖλη ὁ Λεσίγγειος Νάθαν καὶ ἀπὸ τῆς σκηνῆς τῆς γερμανικῆς ἐξαγγέλλει εἰς τὸν κόσμον ὅλην τὴν σοφίαν τοῦ αἰῶνος.

Ποία δὲ ψυχὴ δὲν πικρῶται καὶ ποία καρδία δὲν τήκεται εἰς τοῦ μελιφθόγγου Σχίλλερ τὴν μελωδικὴν τοῦ Βαλλενστάιν τριλογίαν;

Τὸν κολοφῶνα τοῦ φιλοσοφικοῦ λυρισμοῦ ἐπέθηκεν ὁ τοῦ Goethe Φάουστ, τὸ ποιητικὸν τοῦ αἰῶνος εὐαγγέλιον. Σαίξπηρ τις θὰ ἐδράττετο δι' αὐτοῦ μυρίων ἀφορμῶν, ὅπως ἐμποιήσῃ ἡμῖν ὡς βαθυτάτας ἐντυπώσεις. Οὐδὲν ἄλλοτριώτερον τῶν προθέσεων καὶ τῆς φύσεως τοῦ γερμανοῦ δραματουργοῦ. Ἐν κλασσικῇ ἡρεμίᾳ ἐκτυλίσσει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν τὸ δράμα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ ὡς ἐν ὄνειρῳ ἀποκαλύπτει ἡμῖν μίαν μόνην γωνίαν τῆς σκηνογραφίας, τῆς ὁποίας τὴν ὅλην παράστασιν συμπληροῖ ἐν σκεπτικῇ ἀγωνίᾳ ἡ φαντασία. Ἐν ᾧ δῆλον ὅτι, εἰάν ποιεῖ τὸν Φάουστ ὁ Σαίξπηρ, μεθ' αἵμασούσης καρδίας θὰ ἐφερόμεθα ἀπὸ σκηνῆς εἰς σκηνὴν μέχρι τῆς τελευταίας καταστροφῆς, ὁ

γαλῆνιος Göthe πλήττει μὲν συχνὰ καὶ βαθέως τὴν ψυχὴν ἡμῶν, ἀλλὰ τοὺς λυγμοὺς ἡμῶν ἀνακόπτει ἡ σκεπτικὴ τῶν λόγων αὐτοῦ παραμυθία, κατηφεῖς δὲ καὶ συνωφρυνόμενοι καταθέτομεν ἐν τέλει τὸ βιβλίον ἢ ἀταλεῖπομεν τὸ θέαμα, διὰ νὰ ἐγκύψωμεν εἰς τὴν μελέτην αὐτοῦ καὶ θέαν καὶ πάλιν ἐπανειλημμένως, διότι ἡμᾶς αὐτοὺς διαζωγραφεῖ ὁ τὰ ἴδια πάθη ἐξαγγέλλων γερμανὸς ποιητής. Ἡ πολυμερεστάτη τῶν γερμανῶν ποιητῶν μόρφωσις καὶ ἡ φιλοσοφικὴ αὐτῶν ἔκ τε φύσεως καὶ μελέτης παρασκευὴ εἶνε ἀναφάριστα καὶ θαυματουργὰ καὶ ἀνεκτίμητα αὐτῶν προσόντα. Οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι τὸ τέκνον τῆς Ἀλβιῶνος ὑπερβάλλει αὐτοὺς κατὰ τὴν δραματικὴν γοργότητα, τὴν τῶν παθῶν ἔντασιν καὶ τὴν ἔγχυσιν τῆς εὐφυσλόγου ἰλαρότητος, ἀλλ' οἱ γερμανοὶ ποιηταὶ μόνοι μετὰ τοὺς Ἑλληνας ἐπλάσαν καὶ ἐτελείωσαν ἰδανικὰ πρότυπα, πρὸς ὠρισμένους σκοποὺς κατατείνοντα, πρότυπα αἰρόμενα μὲν ὑπὲρ τὰς καθ' ἡμέραν ιδέας, ἀλλὰ γνήσια οὐδὲν ἥττον τέκνα τοῦ αἰῶνος, πρότυπα μεταλαμπαδεύοντα εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς μακάριον τῆς ψυχῆς φῶς, πρότυπα ὅμοια κατὰ τὸ κάλλος πρὸς τ' ἀρχαῖα, ἀραχνόφαντον ὅμως φοροῦντα τοῦ σαιξπηρείου ρωμαντισμοῦ τὸν χιτῶνα. Τὸν Σαίξπηρ ἐννοοῦμεν κρατοῦντα στυλπνὸν τῆς Κορίνθου κάτοπτρον πρὸς τὴν φύσιν ἐστραμμένον καὶ ἀποζωγραφοῦντα πιστῶς τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐποχῆς του, τὴν γερμανικὴν ὅμως ἐν τῇ ποιήσει τριάδα φανταζόμεθα καὶ ἄλλου τινὸς κόσμου δι' ἐξωραϊστικοῦ φανοῦ ἀνταύγειαν καὶ θάλλπος ἐπὶ τῶν ἡρώων αὐτῶν ἀντανάκλωσαν, φωτίζουσιν ἄρα τὴν ἀνθρωπότητα, ἐξευγενίζουσιν ἄρα αὐτήν.

Οἷα δὲ ἡ δύναμις αὕτη καὶ τὸ ὑπέρτατον τῆς ἀληθινῆς μεγαλοφυΐας κῆρος! Μόνον ὅταν οἱ δάκτυλοι αὐτῆς δονήσωσι τὰς χορδὰς τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, μόνον ὅταν ἡ πνοὴ αὐτῆς ἐμφυσήσῃ εἰς ἡμᾶς τὸ μαγικὸν αὐτῆς φίλτρον, τότε μόνον γεννᾶται ἐν ἡμῖν ὁ ἐνθουσιασμός ἐκεῖνος, ὅστις πλάττει μεγάλους χαρακτῆρας, ὑπεραίρει τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀποτελεῖ ἐξ αὐτῶν μεγάλα, μακάρια ἔθνη. Εἰς ἀμύβωνα μετέβαλον οἱ γίγαντες ἐκεῖνοι τὴν γερμανικὴν σκηνήν, αὐτοὶ ἐσπείραν εἰς τὰς ψυχὰς τῆς γενεᾶς των τὸν σπόρον τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Γερμανῶν μεγαλείου, αὐτοὶ ἀνέκοψαν τὸ ἀκατάσχετον ρεῦμα τῆς παπικῆς ἐπικρατήσεως, αὐτοὶ ἐσχόρπισαν τὸ ἄσμα εἰς τὰ χεῖλη τῆς γελοίας καὶ ἐσαλεύθησαν αἱ ψυχαί, καὶ ἐταράχθησαν αἱ καρδίαι, καὶ ἀνεπτερώθησαν αἱ διάνοιαι, καὶ ἀνέκτησαν τὴν δυνάμιν των οἱ βραχίονες τῆς διαμαρτυρήσεως καὶ διὰ μιᾶς ἠκούσθη αἰθερία τις ἀρμονία, ἀπὸ μυριάδων στομάτων ἐκπεμπομένη, διότι τὸ ἄσμα ὑπερεπήδησε τοὺς φυλετικούς φραγμοὺς, ἡ ἀντιζηλία τῶν μικροπόλεων κατεκλύσθη ὑπὸ τὰ κύματα τῶν

μελωδικῶν ἐκείνων ἤχων, καὶ ἡ Γερμανία μία καὶ μεγάλη ἔκτοτε ἐν τῷ κοινῷ ἔσματι δὲν ἤργησε ἢ ἀποτελέσῃ ἐν ταῖς ἡμέρας ἡμῶν μίαν ἐπίσης καὶ μείζονα πολιτικὴν πατρίδα.

Τί ἦσαν οἱ προφῆται τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τί καὶ πῶς ὠμίλουν πρὸς τὸν περιούσιον λαὸν τοῦ Ὑψίστου; εἶχον μήπως σάλπιγγα μεγαλοφωνότεραν τῆς ποιήσεως; εἶχον γλῶσσαν ἀρμονικωτέραν τοῦ ρυθμικοῦ μέτρου; εἶχον ἔμπνευσιν διάφορον τῶν ἐθνικῶν ποιητῶν; Διὰ τῶν Περσῶν καὶ τοῦ Προμηθέως ὁ Αἰσχύλος, διὰ τῆς Ἀντιγόνης τοῦ ὁ Σοφοκλῆς, διὰ τῶν Φοινισσῶν ὁ Εὐριπίδης, διὰ τοῦ Hamlet ὁ Σαίξπηρ, διὰ τοῦ Φάουστ ὁ Göthe, δὲν εἶπον εἰς τὸ ἴδιον ἔθνος, δὲν λέγουσιν εἰς σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα ὅ,τι θεὸς ἐμπνεύσει ἐξεστόμισαν οἱ Ἡσαΐαι καὶ Ἰερεμίαι; — ὅ,τι ἔπραξεν εἰς καὶ μόνος ποιητῆς τῶν Γερμανῶν, καὶ διὰ τοῦτ' ὁ μέγιστος, δύναται νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὸ μέγιστον ὄντως ἔργον τῶν μεγάλων τοῦ κόσμου ἀναμορφωτῶν, διότι τοιοῦτοι εἶνε ἀναμφιδόλως εἰ ποιηταί, οἱ προφῆται καὶ ὅσοι ἐν γένει διὰ τοῦ ἰδίου πνεύματος ἢ τῆς καρδίας ἐρμηνεύουσι τὸ ἰδανικὸν παντὸς βιωσίμου ἔθνους. Τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἔσχε τὸν τιμητικὸν τοῦτον τῆς βιωσιμότητος τίτλον, ἀλλ' ἔσχεν ἀνέκαθεν καὶ μέχρι πρὸ αἰῶνος ἔτι καὶ ποιητὰς, οἵτινες ἐφ' ὅσον μὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀρχαιότητα, κατοπτρίζουσιν ἐν ταῖς ἰδίαις ἔργοις τὰς πατρίους ἀρετὰς καὶ πληροῦσι διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν σύμπασαν τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, ἐφ' ὅσον δὲ προσπελάζουσι πρὸς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους, ἐξακολουθοῦσι μὲν ἐκφράζοντες τὰ μυχιαίτατα τοῦ ἔθνους αἰσθήματα, οὐδαμῶς δ' ἀποβάλλουσι τὴν ἀνεκτίμητον αὐτῶν ἀξίαν ὑπὸ τὴν σεμνὴν καὶ σημαντικωτάτην τῆς δημοτικῆς ἀνωνυμίας σφραγίδα.

Ἴσως ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ φιλολογίᾳ φαίνεται τοσοῦτον φαινὴ καὶ ἀναμφισβήτητος ἢ ἀλήθεια αὕτη, ὅτι ὁ ἐθνικὸς ποιητῆς εἶνε ἐρμηνευτῆς καὶ ὡς ἔγγιστα ἐργάτης τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου. Ὁ Γκαΐτε, τὸν ὁποῖον θέλομεν νὰ παραστήσωμεν κυρίως ὡς ἄνθρωπον, δῆλα δὴ αἰσθανόμενον, πονοῦντα, σκεπτόμενον, πάσχοντα, δρῶντα καὶ πονοῦντα ὡς ἄνθρωπον, εἶνε σημασιφόρος τῆς ἀληθείας ταύτης, μόνη δὲ ἡ ὑπερήφανος τοῦ μεγίστου ἀνδρὸς ὑπεροχὴ ἔδωκεν ἴσως λαβὴν εἰς τὴν ἀβάσιμον ἀντίληψιν, ὅτι τὸ ἀέτειον τοῦ Ὀλυμπίου βλέμμα περιέλαβεν εὐρύτερον τῆς ἰδίας πατρίδος ὀρίζοντα. Ἡ πτώσις τοῦ θεοῦ ὄρνεως ἐσμίχρυνεν αὐτὸν εἰς τὰ ὄμματα πεζολογούντων καὶ χαμαιπετῶν κριτικῶν!

« Ἀλλ' ἐγὼ ψάλλω » λέγει ἐκεῖνος, « ἐγὼ ψάλλω ὡς ψάλλει τὸ πτηνὸν εἰς τοὺς κλάδους τοῦ δένδρου, ἀφανὲς καὶ ἀγνώριστον, καὶ τὸ ἔσμά μου εἶνε ἡ μόνη ἀμοιβή μου. »

Ἡ χαρακτηριστικὴ αὕτη τοῦ λυρικοῦ ποιητοῦ στροφή παρέχει ἡμῖν εἰκόνα τοῦ κατ' ἐξοχὴν λυρικοῦ ποιητοῦ ὡς ἀνθρώπου. Ὁ ποιητὴς ἄνθρωπος ἀπολαύει τοῦ ἰδίου αἰσθήματος καὶ ἐν τῇ ἀπολαύσει ταύτῃ ἀνευρίσκει τὴν ἱκανοποίησιν τῶν αἰσθηματικῶν αὐτοῦ ἀπαιτήσεων. Γνωστὴ εἶνε ἡ διαίρεσις τῆς καθόλου ποιήσεως εἰς ὑποκειμενικὴν καὶ ἀντικειμενικὴν, ἀλλ' ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἦτο ὑποκειμενικὸς κυρίως κατὰ τοῦτο, ὅτι παρὰ τὴν εὐρυτάτην τοῦ ἐξ ἀντικειμένου, τοῦ ἐξωτερικοῦ τῶν πραγμάτων κόσμου γνῶσιν, εἶχεν ὅλην τὴν προσοχὴν του ἐστραμμένην πρὸς ἑαυτόν, πρὸς τὸ ἴδιον ἐγὼ καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγε κατὰ τρόπον ἐκφραστικώτατον : ὅ,τι εἰξεύρω, ὅ,τι ἔμαθον, ὅ,τι γινώσκω, δύνανται πολλοί, ὅλος ὁ κόσμος νὰ τὸ μάθωσιν ἢ νὰ τὸ γνωρίζωσιν ἤδη, ἀλλ' ὅ,τι αἰσθάνομαι μόνος ἐγὼ τὸ αἰσθάνομαι . . . Ἐπρεπε βεβαίως νὰ προσθέσῃ ὅτι : καὶ μόνος αὐτὸς ἔλαβε παρὰ τοῦ θεοῦ τὸ μοναδικὸν δῶρον τῆς ἐκδηλώσεως τοῦ αἰσθηματικοῦ αὐτοῦ βίου κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε ὅ,τι ἐξεστόμισαν τὰ λιγυφθογγα χεῖλη του νὰ ἀντηχήσῃ καὶ νὰ ἀντηχῇ, εἰς πᾶσαν ἀνθρωπίνην καρδίαν, διότι κατ' ἐξοχὴν ἄνθρωπος εἶνε ὁ ποιητὴς, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἄνθρωπος ἦν ὁ Ὀλύμπιος Goethe.

Τοιοῦτος τῶν Μουσῶν ἱεροφάντης δὲν ἦτο δυνατόν αἰσθανόμενος, παθαίνόμενος καὶ ἐξωτερικεύων τὸ ἴδιον πάθος νὰ μὴ συγκινήσῃ πάντα ἄνθρωπον αἰσθανόμενον. Ἡ τέχνη ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ φύσις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀφ' ἑτέρου εἶνε τριαῦσαι, ὥστε ὅταν ἡ πρώτη ἀληθεύῃ, νὰ ἐνωτίζηται τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἡ ἄλλη. Πολυπλόκων αἰσθημάτων ἐναλλαγὴν ἐνέχουσιν οἱ πολύχορδοι τῆς λύρας αὐτοῦ τόνοι, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν εἰσδέχεται καὶ χωρεῖ πᾶσαν ταύτην τὴν ποικιλίαν τῶν αἰσθηματικῶν ἀποχρώσεων, διότι συγγενεύομεν οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸν θεῖον ἀκρόν, ὡς ἡμεῖς πάσχοντα, ἱκανὸν δὲ νὰ ἐκφρασῇ τὰ ἀνθρώπινα πάθη.

Ὁ ξένος ποιητὴς διατρέχει τὰς ὠραιότατας τῆς Ἰταλίας κοιλάδας καὶ ἐρωτᾷ ἡμᾶς ἐκεῖθεν ἐὰν γνωρίζωμεν τὴν ὠραίαν τῆς μεσημβρίας χώραν, τῆς ὁποίας ἀπαριθμεῖ τοὺς ἀνθοφόρους καρπούς. Διατί ὁμως νοσταλγοῦμεν ἡμεῖς, ξένοι πρὸς τε τοῦτον καὶ πρὸς τὴν ἐξυμνουμένην ξένην χώραν καὶ πρὸς αὐτὴν τέλος τὴν ξένην πατρίδα του, ὅταν αὐτὸς ἐνθυμῆται τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν καὶ τοσοῦτον συναρπαζόμεθα ὑπὸ τῆς μελωδικῆς αὐτοῦ φωνῆς, ὥστε μετ' ὀλίγον νὰ αἰρώμεθα ὑπὲρ τὴν γῆϊνὴν ταύτην ἀντίληψιν τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης καὶ νὰ ἐπιζητῶμεν ἄλλην ἀνωτέραν πατρίδα, ὅπου ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἀκατασχέτως φέρεται ; Διότι ἐκεῖ τείνει μυστηριωδῶς ὁ ποιητὴς, ἐν οὐρανοῖς ζητῶν τὸν τελευταῖον τῆς πτήσεώς του σταθμόν, καὶ διότι ἡ ψυχὴ τοῦ

ποιητοῦ εἶνε σύνολόν ψυχικῶν θρυμμάτων τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος, θρυμμάτων, ὧν ἐν μόνον θὰ ἴηκει ν' ἀποτελέσῃ τὴν ὅλην ἡμῶν ψυχὴν, παθαινομένην ὡς ἡ μία καὶ μεγάλη τοῦ ποιητοῦ ψυχὴ. Διότι πῶς ἄλλως ἐξηγεῖται ἡ ἐκπληκτικὴ ἐπίδρασις ἐνὸς μόνου ἀνθρώπου ἐπὶ σύμπαντος ἔθνους, ἐξισταμένου, μεθυομένου καὶ ῥιγοῦντος ἐπὶ τοῖς λόγοις του, ἡ φοβερά ὄντως ἐκείνη ποιητικὴ μανία ἐνὸς Rouget de l'Isle, ἣν ἐμπνέει εἰς τὸ εὐγενέστατον τῶν ἐθνῶν καὶ διὰ τούτου εἰς ὅλον τὸν κόσμον, συνταραχθέντα τότε ὑπὸ τῶν γαλλικῶν τῆς ἐποχῆς σκιρτημάτων; Καὶ εἶνε ξένοι καὶ σήμερον ἔτι πρὸς ἡμᾶς, τοσοῦτον ἀπέχοντες χρονικῶς, οἱ ῥθόγγαι τῶν γραφικῶν ψαλμῶν, ἀφ' οὗ συγκινεῖ μὲν ἡμᾶς ἐν προσευχαῖς ὁ πόνος τῆς ἀμαρτίας τοῦ προφητάνακτος, θὰ συγκινῇ δὲ πᾶσαν μέλλουσαν γενεάν ἡ μεγαλοπρεπής, ὡς λέγει περὶ ἀμιμήτως ὁ Γλάδστων, τῆς γραφικῆς ποιήσεως γλυκύτης;

Ὁ Göthe εἶνε κατ' ἐξοχὴν λυρικός ποιητὴς καὶ ὡς τοιοῦτος αὐτὸς ἀποτελεῖ τὸ κέντρον ἐκάστου ποιήματός του. Ἐὰν αὐτὸς δὲν εἶχε τὴν ἀνωθεν ἐμφυσηθεῖσαν εἰς τὴν ψυχὴν του δύναμιν, δὲν θὰ εἶχον καὶ τὰ ἔργα του τὴν γοητευτικὴν ἐκείνην δύναμιν ἣν θαυμάζομεν ἐν ἐκάστῳ στίχῳ, καὶ ἐφ' ἧς ἀναπτερούμενοι συνιπτάμεθα τῷ μεγάλῳ ποιητῇ. Τὸ ἄσμά του δονεῖ πᾶς ἡχοῦς τῆς καρδίας ἡμῶν, διότι αἰσθάνεται αὐτὸς ὅσον οὐδεὶς ἄλλος καὶ τὸ αἰσθημὰ του εὐρηται ἀκέραιον ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν του. Δὲν κρύπτεται ὡς ὁ ἐπικός ποιητὴς ὑπὸ τὸν ὄγκον τῶν ἐξυμνουμένων γεγονότων, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ἀραχνοειδῆ τῆς ἰδίας ἀτομικότητος πέπλον. Νομίζει δέ τις ὅτι αὐτὸς κρατεῖ τὸ σύρμα, ὅπερ μεταδίδει τὸν ψυχικὸν τιναγμὸν του εἰς ἡμᾶς καὶ ἡμεῖς, διατιθέμενοι ὡς ἐκεῖνος, εἴμεθα ἑτοιμοὶ νὰ μεταγγίσωμεν τοὺς ἐξεγειρομένους πόθους εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα γνώστην τῆς ποιήσεώς του διὰ τῆς ἀναμνήσεως ἐνὸς μόνου στίχου του.

Ἐλέχθη ὅτι ἡ ποίησις εἶνε ἡ ἐκφρασις πάθους ἐξεγερθέντος. Ἡ βυρώνειος αὕτη ῥῆσις ἐφαρμόζεται ἀκέραια εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν καὶ μάλιστα τὴν ποίησιν τοῦ Göthe, ὅστις εἴπερ τις καὶ ἄλλος φαίνεται κατατρυχόμενος δι' ὅλου τοῦ βίου ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ὅπως ἐκφράζῃ τὰ βαρύνοντα τὴν ψυχὴν του αἰσθήματα, ὅσον δὲ οὐδεὶς κατορθοῖ νὰ ὑποτυπῇ τὸ ἐκφραζόμενον εἰς τέλειον καλλιτέχνημα· ἀλλ' εἰς τί ἔγκειται ἄρά γε ἡ αἰσθηματικὴ αὕτη βάσανος, εἰς ἣν ὑποβάλλεται ὁ ποιητής; Ὁ ποιητὴς, καὶ ἰδίως ὁ λυρικός, κατ' ἐξοχὴν δὲ ὁ Göthe, αἰσθάνεται οὐχὶ μὲν διαφόρως ἢ πᾶς τις ἄλλος κατὰ φύσιν ἄνθρωπος, ἀλλὰ βαθύτερον καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν πλειότερον. Πολλὰ τινὰ παρέρχονται τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν ἀπαρατήρητα, ἐν ᾧ λάμπουσιν ἴσως

καὶ σπινθηρακίζουσιν εἰς τὰ ὄμματα ἐκείνου, ὅστις ὁμῶς ἔχει καὶ τὴν ὑπεράνθρωπον δύναμιν νὰ κατοπτρίζῃ τὸ βλέμμα ἡμῶν κατόπιν ἐκεῖ, ὅπου πρὸ στιγμῆς μὲν οὐδὲν διεκρίνομεν, βλέπομεν δὲ νῦν καλσιδοσκοπικὸν θέαμα ψυχικῶν παθήσεων. Ἀπειροὶ τόνοι προσβάλλουσι τὴν ἀκοὴν ἡμῶν καὶ οὐδένα κἄν ἐνωτίζεται ἡ ψυχὴ ἡμῶν, ἐν ᾧ ἄρρητον ἁρμονίαν αἰσθάνεται ὁ ποιητὴς καὶ ψάλλει αὐτὴν ὡς ὅλος χορὸς ἀγγέλων.

«Δυστυχεῖς εἴμεθα ἡμεῖς οἱ αἰσθανόμενοι τόσον βαθέως», ἔλεγεν αὐτός, ὁ εὐδαιμονέστατος νομιζόμενος Göthe, κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦ βίου του ἔτη, «δυστυχεῖς εἴμεθα, διότι ὅλον τὸν πόνον ὅλης ὁμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος φέρομεν εἰς τὴν καρδίαν μας καὶ διὰ τοῦτο ἴσως δικαιούμεθα ὀδυρόμενοι νὰ προκαλῶμεν ὅλων τὰ δάκρυα».

Πικρὸς εἶνε ὁ ἄρτος, ὃν γεύονται οἱ ποιηταί. Ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ των ἢ εἰς μονήρεις περιπάτους, μετ' ἀνθρώπων καὶ ἐν τῷ κόσμῳ, πανταχοῦ ἀγωνίζονται καὶ μονολογοῦσι, πρὸς ἐκυτοὺς ἰδίᾳ ἀποτεινόμενοι, διότι τὸ ἀνήσυχον τοῦτο ἐγὼ εἶνε τὸ ἀποτελοῦν τὴν εὐδαιμονίαν καὶ κακοδαιμονίαν αὐτῶν.

«Θὰ τὸ εἶπω, διότι πλέον δὲν κρατοῦμαι» λέγει ἐν συντριβῇ καρδίας ἀρρήτω ὁ ὑπερήφανος Göthe, «θὰ τὸ εἶπω, ὅτι βαρύθυμος ψάλλω πάντοτε καὶ τήκομαι καὶ ἐκάστη λέξις τῶν στίχων μου φαίνεται — εἶνε μᾶλλον — τεμάχιον αἱμάσσειν ἔτι τῆς καρδίας μου, . . . καὶ ἂν θέλετε νὰ λάβητε ἰδέαν τῆς ὑπάρξεώς μου, ἴδετε τὰς καιούσας λαμπάδας, αἵτινες τοὺς ἄλλους φωτίζουνσαι, ἀναλίσκονται αὐταί! . . .»

Οἱ Γερμανοὶ ἔχουσιν ἴδιον ὅρον πρὸς ἐκφρασιν ἑννοίας, ἥτις εἶνε μὲν ὅλως ξένη πρὸς τὸν ἀρτιγέννητον ἡμῶν πολιτισμόν, εἶνε ὁμῶς συμφυῆς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν πάσης συγχρόνου φιλολογίας τῶν ἄλλων ἐθνῶν. — *Weltschmerz* ὀνομάζουσι τὴν μελαγχολικὴν ἐκείνην τοῦ νέου ρωμαντισμοῦ διάθεσιν, ἥτις πηγάζει ἀπὸ ἥμιστα αἰσιοδόξου τινὸς ἀντιλήψεως τοῦ περὶ ἡμᾶς κόσμου, μάλιστα δὲ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Διὰ βίου ἀγέλαστοι καὶ διὰ τοῦτο κορυφαῖοι ἀντιπρόσωποι τῆς ἀπέλπιδος ταύτης ἐν τε τῇ ποιήσει καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ σχολῆς εἶνε, ὡς γνωστόν, ὁ ἰταλὸς ποιητὴς Leopardi, ὁ γερμανὸς φιλόσοφος Schopenhauer, ὁ ἡμέτερος Bûrwon καὶ τὸ ἄλλο ἐκεῖνο μεμφόμερον τῶν Μουσῶν τέκνον, ὁ γάλλος Musset.

Δικαίως θὰ ἔλεγέ τις ὅτι ἡ κλασσικῶς ἡρέμος τοῦ Göthe φυσιογνωμία θ' ἀπετέλει ἀντίθεσιν ἀπαρκαλύπτον, ἐὰν ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἀνηρτᾷτο παρὰ τὰς τῶν προειρημένων ἐν τῇ αὐτῇ τῶν ποιητικῶν δαιμονίων πινακοθήκῃ. Καὶ ὁμῶς τὸ γέννημα ἐκεῖνο τῶν βορείων κλιμάτων εἶνε εὐπαθὲς καὶ θερμότερον πολλῶν μεσημβρινῶν καρδιῶν καὶ ἡ εὐπάθεια αὕτη

ἀκριβῶς εἶνε τὸ αἰώνιον ἀντικείμενον τοῦ ἰδίου ἔσματος. Νομίζει τις ὅτι ἐγεννήθη κυρίως διὰ νὰ σχολιάζῃ ἐαυτὸν καὶ ἐκυτὸν περιγράφων ν' ἀφήσῃ τὴν γραφίδαν, διὰ νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς του διὰ παντός.

«Ὅλα εἶνε ἡσυχά τριγύρω μου! Οὔτε τῶν δένδρων, οὔτε τῶν βουνῶν τὴν κορυφὴν ταράττει τῆς ἐσπερίας αὔρας ἡ πνοή. Καὶ τὰ πτηνὰ κάθηνται καὶ σιωπῶσιν εἰς τὸ δάσος. Καὶ σὺ, ψυχὴ μου, ἀνῆσυχος ψυχὴ μου, θὰ ἡσυχάσῃς μίαν ἡμέραν. Ἐχε ἀκόμη ὀλίγην ὑπομονὴν καὶ θὰ ἡσυχάσῃς ἕστερον, ὅταν θὰ ἡσυχάσῃς διὰ παντός! . . .»

Εἶνε σφαλερωτάτη ἡ ἀντίληψις πολλῶν ἔτι κριτικῶν ὅτι, ὁ Schiller, τὸ ὥχρὸν ἐκεῖνο τῆς ἀνάγκης θρέμμα, εἶνε ὑποκειμενικώτερος τοῦ ἀεικινήτου ἄμα καὶ γαληνίου Goethe, ὡς θὰ ἐφαίνετο τῷ ὄντι φυσικώτερον. Ὁ Schiller ἔχει τὴν ἐμφυτον ροπὴν νὰ βλέπῃ μακρόθεν τὰ ἴδια αἰσθήματα καὶ πάθη καὶ διὰ τοῦτο ἴσως δὲν κατορθοῖ ν' ἀκούσῃ μετ' ἐπαρκoῦς εὐκρινείας τοὺς παλμούς τῆς καρδίας του. Λεῖπει ἀληθῶς, ἢ τοῦλάχιστον δὲν ἐξισοῦται ποτε πρὸς τὴν τοῦ Goethe ἢ σφριγῶσα ἐκείνη ζωὴ, τὸ φωτεινὸν κέντρον, ἀπὸ τοῦ διακρίνεται τὴν λυρικήν ἰδίαν ποίησιν καὶ εἰς τὰ μικρότατα τέλεια τεχνουργήματά της. Ἐν ᾧ ὁ Goethe εὕρισκεται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κοχλάζοντος λέβητος τῶν ἰδίων παθῶν καὶ αἰσθημάτων, ἀφ' ἐαυτοῦ ἀρύεται καὶ ἀμέσως ἐγγύθεν τὸν τύπον τῆς λεκτικῆς ἐκδηλώσεως, ὃν ἐπεξεργάζεται κατόπιν καὶ ἀποκρυσταλλοῖ ἢ ἐλευθερά διάνοιά του. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι αἱ ὠδαὶ τῆς ἐν ἐμπνεύσει εὐρέσεως ἀκούονται κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν, ἢ ὅτι ἴχνη τῆς δημιουργικῆς ἐν τῇ καρδίᾳ πάλης διαφαίνονται καὶ ἐν τῇ διασκεπτικῇ τοῦ καλλιτεχνήματος ὑποτυπώσῃ, ἀλλ' ὅτι τὰ τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ ἔργα πρὶν ἢ ἐκπηδήσωσιν ἀπὸ τοῦ πνεύματος ὡς ἡ Ἀθηνα ἀπὸ τῆς τοῦ Διὸς κεφαλῆς, λούονται ἐν τῷ αἵματι τῆς καρδίας του, ὅπου καὶ ἐγεννήθησαν καὶ ηὐξήθησαν πρὸς τῆς τελειώσεως.

Καὶ ὅμως ὁ ἀνὴρ οὗτος θεωρεῖται καὶ εἶνε ὁ προάγγελος ἄμα καὶ ἀρχηγέτης τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος, διότι αὐτὸς εἶνε ὁ ἐπιχειρήσας καὶ ἀμιμήτως ἐπιτυχὼν νὰ ὑπαγάγῃ τὸ ἐπιστητὸν εἰς τοὺς νόμους τῆς ποιήσεως, αὐτὸς ὁ καταλιπὼν ἡμῖν ἀθάνατα μνημεῖα ποιητικῆς ἐρμηνείας τῆς φύσεως, αὐτὸς ὁ συνδύσας τὴν ἔρευναν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πρὸς τὴν ἔρευναν αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ περὶ ἡμᾶς κόσμου. Τίς ἀγνοεῖ ὅτι τὰς μεγίστας ἐν τε τῇ ἀστρονομίᾳ, τῇ βοτανικῇ, τῇ θεωρίᾳ τῶν χρωμάτων ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις παρηκολούθει καὶ ὑπεβασήθει μετ' ἀδιαπτώτου προσοχῆς καὶ καταπληκτικῆς ἐπινοίας, ἐξέθετε δὲ κατόπιν τὰ θαυμάσια πορίσματα τῶν ἐργασιῶν καὶ μελετῶν του ἐν ποιητικαῖς ἀλληγορίαις, ὧν ἡ κλασσικὴ χάρις ἔμεινεν

ἀπαρამείωτος καὶ εἰς τὰ λαμπρὰ τοῦ εἶδους πεζογραφήματα ; Ἡ ἐπιστήμη εἶχεν ἀποτελέσει ἤδη τὸ κυριώτατον μέλημα τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἀνενδότως δὲ ὁ Göthe ἀφιερώθη εἰς τὴν πράσιν τῶν κρατουσῶν θεωριῶν εἴτε ἐκμεταλλευόμενος χαριέσσας τῆς ἐλληνικῆς μυθολογίας προσωποποιήσεις, εἴτε εἰσδύων εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ καὶ ἀνασκαλεύων ἔθνικὰς ἐκ τοῦ Μεσαιῶνος παραδόσεις, διὰ τῆς μαγικῆς του φαντασίας εἰς ἀπαράμιλλα μεταβληθείσας περὶ φύσεως, θεοῦ καὶ ἀνθρώπων διδάγματα. Καὶ ὅταν ἐκλείσει τοὺς ὀφθαλμοὺς του, πλεῖον φῶς, πλεῖον φῶς ἐζήτησεν εἰς τὸ σκότος τοῦ θανάτου, διότι αὐταὶ ἦσαν αἱ τελευταῖαι λέξεις τοῦ μετὰ μαιδιάματος μυστηριώδους ἐκπνεύσαντος ποιητοῦ.

«Les dieux s'en vont! » «Δὲν μένουσιν οἱ θεοὶ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ! » ἀναφωνεῖ ὁ μέγας Heine ἐν τῇ λαμπρᾷ ἐκείνῃ ἱστορικῇ σκιαγραφίᾳ τῆς γερμανικῆς φιλολογίας, ὅταν μετὰ θάμβους ἀποχαιρετίζει τὸν ἡμέτερον ποιητὴν θνήσκοντα.

Δικαίως ἐξέλαβε καὶ ὠνόμασε θεὸν τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, πρὸς τὸν ὁποῖον δὲν ἐτόλμησε ν' ἀναβλέψῃ ὅταν τὸ πρῶτον καὶ ὕστατον συνήντησεν αὐτὸν ἐν Βεῖμαρχῃ. Διότι ἂν ποτε, ὡς ἐλέχθη ἤδη, προσήρχοντο εἰς τὸν ναὸν τῆς μεγαλοφυΐας ἀπαξάπαντες παντὸς ἔθνους καὶ πάσης ἐποχῆς οἱ ποιηταὶ καὶ περὶ ἀριστείων ἠγωνίζοντο, τὴν μὲν δάφνην τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ὁμοθυμῶς θὰ προσέφερον βέβαια εἰς τὸν θεῖον Ὅμηρον καὶ θὰ ἠκούετο μιᾷ φωνῇ φαλλόμενον ἁρμονικώτατα ἐκ τῶν μελιρρύτων αὐτῶν στομάτων τὸ προσφυὲς ἐπιγεγραμμένον ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ :

«εἰς θεὸς Ὅμηρος, ἐν ἀθανάτοις σεβέσθω»,

ἴσως τὸν στέφανον τῆς δραματικῆς ποιήσεως θὰ ἐλάβανεν ἀπὸ ἐλληνικῶν μάλιστα χειρῶν ὁ Σαίξπηρ, ἀναμφισβητήτως ὅμως θὰ ἐπεδικάζετο τὸ γέρας τῆς λυρικῆς ποιήσεως τῷ Ὀλυμπίῳ Göthe ἀπάντων ἐν ἀλλαλαγμῷ ὑμνωδούντων

«ἦν δὲ θεὸς καὶ οὗτος, καὶ ἐν ἀθανάτοις σεβέσθω» !

Νικόλαος Δ. Γιαννουλάτος
δικηγόρος.

